

2001 ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİNİN TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERE YANSIMASI

Prof. Dr. İsmet GİRİTLİ^()*

I. BÖLÜM

1. 2001 Anayasa Değişikliklerinin Türk Siyasal Yaşamı Yönünden Önemi

Daha önce 24 maddesi değiştirilen yürürlükteki 1982 Anayasasında, Meclisteki partiler arasında sağlanan mutabakat sonucunda, 2001 yılında 4709 ve 4720 sayılı kanunlarla, bu defa AB Komisyonunun Türkiye için hazırladığı katılım ortaklığı belgesinde yer alan “Siyasi Kriterler” istikametinde ve 19 Mart 2001 tarihinde Bakanlar Kurulunca, Türkiye’nin özellikleri ve hassasiyetleri dikkate alınarak, kabul edilen Ulusal Program yönünde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile ek protokoller göz önünde tutularak 34 maddesinin daha kanunlaşarak, yürürlüğe girdiğini, geriye kalan bazı maddeler üzerinde de çalışmalar yapıldığını biliyoruz.

Nitekim, özellikle bu anayasa değişikliği etkisiyle, 14 Aralık 2001 günü AB Laeken Zirvesi Bildirisi’nde, ilk defa olarak, Türkiye’nin siyasi kriterlere uyum yolunda ilerleme kaydettiği ve üyelik müzakerelerinin açılmasına yaklaşıldığı ifadesine yer verilmiştir. Fakat kanaatimce son anayasa değişikliklerinin, TBMM’de varılan bir mutabakat sonucunda gerçekleştirilmiş olması Türkiye’nin siyasi yaşamında üzerinde durulması gereken, çok yerinde ve olumlu bir yeniliktir.

Zira-ve bilindiği üzere- Devleti hukuki ve siyasi bir kurum olarak kuran iktidara “Kurucu İktidar” adı verilmekte, Kurucu iktidar ise kaynağı ve yetkileri bakımından “Asli Kurucu İktidar-Pouvoir Constituant Originaire” ve “Türev veya Tali Kurucu İktidar-Pouvoir Constituant Derivé” olarak ikiye ayrılmaktadır. Asli kurucu iktidar anayasanın yapılması, tali kurucu iktidar ise anayasanın değiştirilmesi anlamında kullanılmaktadır.

Ne var ki, ABD’nin temelini oluşturan ve dünyanın ilk yazılı anayasası olan 1787 tarihli Federal Anayasa bugüne kadar 26 defa değişikliğe uğrayarak, 215 yıl hukuki varlığını sürdürmek ve

^(*) İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

“Dünyanın en eski Anayasası” olmak şerefini kazandığı halde, memleketimizde Parlamentodaki Partiler, önemli anayasal konularda mutabakata varamayınca, 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 Müdahaleleri biraz da bu yüzden meydana gelmiş ve yürürlükteki 1924 ve 1961 Anayasal düzenlerine son verilerek, 1961 ve 1981 Kurucu Meclislerinin oluşturduğu asli kurucu iktidarlar, 1924 Anayasası yerine 1961 Anayasasını, 1961 Anayasası yerine de 1982 Anayasasını yapmak görevini yüklenmiştir. Doğrusu istenirse, 1961 Anayasasında, 12 Mart 1971 Muhtırasından sonra gerçekleştirilen önemli değişikliklerin de Olağanüstü bir rejim ve dolayısıyla yine bir nevi asli kurucu iktidar tarafından yapıldığı inkar edilemez.

Bu satırların yazarı, gerek 1950-60, gerekse 1961-80 ve özellikle 1982’den bu yana, bütün beyan ve yayınlarında, anayasaların parlamentolar tarafından, yani “Tali Kurucu İktidar” tarafından değiştirilmesi gerektiği görüşünü savunduğu ve 1982 Anayasası’nın toptan kötülenmesine ve toptan kaldırılmasına karşı çıktığı için, özellikle 2001 yılında gerçekleştirilen kapsamlı değişikliğe izlenen prosedürün, Türk Anayasa Hukukunda yeni ve mutlu bir başlangıç olmasını dilemektedir.

2. 1982 Anayasası’nın Benimsediği İnsan Hakları Sınıflandırması

Bilindiği gibi temel hak ve özgürlükler konusunda, Georges Jellinek’den beri üçlü bir ayırım yapılır. Buna göre temel hak ve özgürlükler, “koruyucu haklar”, “isteme hakları”, “katılma hakları” biçiminde üç kümede toplanmaktadır:

Koruyucu haklar (negatif statü hakları), aynı zamanda olumsuz haklar olarak da adlandırılır. Bu kümede haklar, kişiyi topluma ve devlete karşı koruyan haklardır. Bu kümede haklar için devlete düşen görev, bu hak ve özgürlükleri tanımak ve bunlara dokunmamak (karışmamak)tır. 1982 Anayasası’nın “Temel Haklar ve Ödevler” başlıklı “ikinci kısım”ın “ikinci bölüm”ünde bulunan ve (17) ile (40)’inci maddeler arasında yer alan “Kişinin Hakları ve Ödevleri” anılan birinci küme “koruyucu-klasik haklar”içerisine girer.

İsteme hakları (pozitif statü hakları) ise, olumlu haklar olarak nitelendirilir. Devlet bu kümeye giren hakları sadece tanımakla yetinmemeli; bunların gerçekleştirilmesini de sağlamalıdır. Anayasamızın “ikinci kısım” “üçüncü bölüm”ünde bulunan “Sosyal ve Ekonomik Hak ve Ödevler” başlığı altında (41-65)’inci maddeler

arasında yer alan haklar ve özgürlükler bu küme içinde düşünölmelidir.

Katılma haklarına gelince, bunlar da (aktif statü hakları) olarak kabul edilmektedir. Anayasanın ikinci kısım, üçüncü bölümünde yer alan bu haklar bireyin siyasal iktidarın oluşmasına ve kullanılmasına katıldığı ya da siyasal iktidarı belirlediği haklardır(m.66-74).

2001 Anayasa değişikliğinin, genel olarak anayasal yaşamımızdaki önemini ve haklar konusundaki ayrımı vurguladıktan sonra, şimdi de tebliğimizin esas konusuna gelebiliriz.

II. BÖLÜM

2001 Anayasa Değişikliklerinin İnsan Hakları Konusunda Getirdiği Değişiklikler

Bilindiği üzere 3 Ekim 2001'de Kabul edilen 4709 Sayılı Kanun 17.10.2001 tarihli Resmi Gazetede (mük.) yayınlanarak yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Aşağıda bu kanunun getirdiği değişikliklerin klasik, siyasi ve sosyal ve ekonomik haklar üzerindeki yansımalarını, 4709 Sayılı Kanununun sadece haklarla ilgili değişiklikleri, kanundaki sırayı izleyerek, şöyle özetleyebiliriz:

1- Düşünce Özgürlüğü

Anayasa madde 176/1'e göre anayasa metnine dahil olan "Başlangıç" kısmında "Hiçbir düşünce ve mülahaza, korunma görmez" deniyordu. Değişikle, Anayasadaki "düşünce ve mülahaza" sözcükleri kaldırılarak "hiçbir faaliyet" vurgulamasıyla "eylem" in koruma görmeyeceği hükme bağlandı ve bu suretle Anayasanın m. 25'teki düşünce özgürlüğü ile uyum sağlandı.

MADDE 1.- 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıç metninin beşinci fıkrasının başında geçen "Hiçbir düşünce ve mülahazanın" ibaresi "hiçbir faaliyetin" şeklinde değiştirilmiştir.

2- Temel Hakların Alanı Genişletildi

Anayasa m. 13'te Temel hak ve hürriyetler, pek çok nedenle sınırlanabiliyordu. Değişikle, temel haklara getirilecek genel sınırlamanın alanı daraltıldı. Bu değişiklikle "Genel Sınırlama

Nedenleri”ne yer vermeyen AİHS sisteminden esinlenilmiş, Temel Hakların ancak Anayasanın ilgili maddelerinde bildirilen nedenlerle ve m. 13’ deki esaslara göre sınırlanabileceği kabul edilmiştir. m. 13’e getirilen (ölçülülük ilkesi) ise Anayasa Mahkememizin 1991’den bu yana çeşitli kararlarında yer verdiği ve “makul ölçülerin aşılması”, yani kanun koyucunun sınırlamada bulunurken, araçla amacın ölçüsüz bir oranda olmaması gereği (proportionality) yani makul ölçülerin aşılmaması anlamına geliyor.

MADDE 2.- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 13 üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 13.- Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar Anayasanın sözüne ve ruhuna, yani demokratik toplum düzeninin ve laik cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.

Ne var ki, madde 13’teki değişiklikte doğan boşluk, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetini düzenleyen madde 26’nın 2. Fıkrasının başına getirilen ekle doldurulmuştur.

3- Amaç Değil, Faaliyet Sınır Oluşturacak

Anayasa 14: Anayasa’da “Hürriyetler; dil, ırk, din ve mezhep ayrımı yaratmak amacıyla kullanılamaz” şeklinde yer alan düzenleme, “amaçlamayı” suç sayıyordu. Şimdi ise “faaliyetler” suç sayılacak.

Bu suretle, B.M. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nin m. 30 ve AİH Sözleşmesi m. 17 ile uyum sağlandı.

MADDE 3.-Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 14 üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 3.- Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, Devletini ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve laik cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz.

Anayasa hükümlerinden hiçbiri, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş bir şekilde

sınıflandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz.

Bu hükümlere aykırı faaliyette bulunanlar hakkında uygulanacak olan müeyyideler, kanunla düzenlenir.

4. Dernek Kurmak Kolaylaştı

Anayasa m. 33'te Dernek kurmanın önünde çeşitli sınırlamalar bulunuyordu, sınırlar azaltıldı.

MADDE 12- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 33 üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 33.- Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir.

Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz.

Dernek kurma hürriyeti ancak, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlak ile başkalarının hürriyetlerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabilir.

Dernek kurma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

Dernekler, kanunun öngördüğü hallerde hakim kararı ile kapatılabilir veya faaliyetten alıkonulabilir. Ancak, milli güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, kanunla bir merci, derneği faaliyetten men ile yetkilendirilebilir. Bu merciin kararı, yirmidört saat içinde görevli hakim onayına sunulur. Hakim, kararını kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, bu idari karar kendiliğinden yürürlükten kalkar.

Birinci fıkra hükmü, Silahlı Kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensuplarına ve görevlerinin gerektirdiği ölçüde Devlet memurlarına kanunla sınırlamalar getirilmesine engel değildir.

Bu madde hükümleri vakıflarla ilgili olarak da uygulanır.

5. Gösteri Yürüyüşü Yasağı Kalktı (Yasaklar ve Erteleme Kalktı)

Anayasa m 34'te "Gösteri ve yürüyüş yapmak belirli koşullara tabidir" deniliyordu. Değişikle bu hak genişletildi.

MADDE 13- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 34 üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 34.- Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

6. Parti Kapatma Oldukça Zorlaştı

Anayasa m. 69 Parti kapatılması zorlaştırıldı. Bir partinin suç odağı haline gelmesinin tanımı daraltıldı. Anayasa Mahkemesi'ne, partiyi temelli kapatma yerine o partiyi devlet yardımından tamamen veya kısmen yoksun bırakmak olanağı tanındı. Ayrı bir tebliğ konusu olan bu hususta, ünlü Fransız Kamu Hukukçusu Prof. George Vedel'in "Demokrasi siyasi partiler olmadan yaşayamaz. Fakat siyasi partiler yüzünden ölebilirler de." Sözüünü hatırlatmakla yetiniyorum.

MADDE 25.- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 69 uncu maddesinin altıncı fıkrasına aşağıdaki cümle ile altıncı fıkrasından sonra gelmek üzere aşağıdaki fıkra eklenmiş ve son fıkra aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Bir siyasi parti, bu nitelikteki fiiller o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya yönetim organları veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zımnen veya açıkça benimsendiği yahut bu fiiller doğrudan doğruya anılan parti organlarınca kararlılık

içinde işlendiği takdirde, söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılır.

Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki fıkralara göre temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasi partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verebilir.

Siyasi partilerin kuruluş ve çalışmaları, denetlenmeleri, kapatılmaları ya da Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmaları ile siyasi partilerin ve adayların seçim harcamaları ve usulleri yukarıdaki esaslar çerçevesinde kanunla düzenlenir.

7- Gözaltı Süresi Kısaltıldı

Anayasa m 19'da toplu suçlarda gözaltı 15 gündü, değişiklikle bu süre 4 güne indi.

MADDE 4.- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 19 uncu maddesinin beşinci fıkrasının ilk cümlesi, altıncı fıkrası ile son fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç kırksekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok dört gün içinde hakim önüne çıkarılır.

Kişinin yakalandığı veya tutuklandığı, yakınlarına derhal bildirilir.

Bu esaslar dışında bir işleme tabi tutulan kişilerin uğradıkları zarar, tazminat hukukunun genel prensiplerine göre, Devletçe ödenir.

8- Adil Yargılanma Hakkı

Anayasa m. 36 "Herkes, yargı önünde davalı ve davacı olarak iddia ve savunma hakkına sahiptir" şeklindeki madde, herkesin "Adil yargılanma" hakkına sahip olacağı şeklinde genişletildi.

MADDE 14.- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 36 ıncı maddesinin birinci fıkrasına “savunma” ibaresinden sonra gelmek üzere “ile adil yargılanma” ibaresi eklenmiştir.

9- Devlete işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi yollara başvuracağı ve süreler belirtme zorunluluğu getirildi (Anayasa m.40/II)

MADDE 16.-Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 40 ıncı maddesine ikinci fıkra olarak aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır.

10- Adı Suçlar İçin Ölüm Cezası Kaldırılarak İdama Sınırlama Geldi

Anayasa m. 38 değişti. Savaş, çok yakın savaş ve terör halleri dışında idam cezası verilemeyecek. Ayrıca “Hiç kimse, yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirmemesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamayacak”. Bu suretle, 4. Ek Protokol (m.1) ile tam uyum, 6. Ek Protokol (m.2) ile kısmen uyum sağlandı.

MADDE 15.- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 38 ınci maddesine aşağıdaki fıkra yedinci fıkra olarak eklenmiş, mevcut beşinci ve altıncı fıkradan sonra gelmek üzere aşağıdaki fıkralar eklenmiştir.

Savaş, çok yakın savaş tehdidi ve terör suçları halleri dışında ölüm cezası verilemez.

Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez.

Hiç kimse, yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamaz.

11- Her Dilde Konuşulabilecek

Anayasa m. 26: 3. Fıkradaki Düşüncenin açıklanmasında ve yayılmasında, kanunla yasaklanmış bir dil kullanılamıyordu. “Düşüncelerin” açıklanmasında “kanunla yasaklanmış herhangi bir

dilin kullanılmayacağı” ifadesi kaldırıldı. Böylece vatandaşlara düşüncelerini istediği dilde açıklama hakkı verildi.

MADDE 9.- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 26’ncı maddesinin ikinci fıkrasına “Bu hürriyetlerin kullanılması” ibaresinden sonra gelmek üzere “millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması,” ibareleri eklenmiş, üçüncü fıkrası metinden çıkarılmış ve maddeye aşağıdaki fıkra son fıkra olarak eklenmiştir.

Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunla düzenlenir.

12- Her Dilde Yayın Serbest

Anayasa m. 28 madde de değışti, “Kanunla yasaklanmış bir dilde yayın yapılamaz “ hükmü kaldırıldı. Dolayısıyla Türkiye’de konuşulan her dilde TV ve Radyo yayını yapabilme, kitap, dergi basılabılme yolu açıldı.

MADDE 10.- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 28 inci maddesinin ikinci fıkrası metinden çıkarılmıştır.

13.- Özel Hayata Koruma Kuvvetlendirildi

Anayasa m. 20: Adli soruşturmalar ve kovuşturmalar gerektiğinde, kişilerin özel hayatlarına müdahale ediliyordu. Artık mahkeme kararı veya yetkili merciin yazılı emri olmadan özel hayatın gizliliğine dokunulamayacak.

MADDE 5.- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 20 inci maddesinin birinci fıkrasının üçüncü cümlesi yürürlükte kaldırılmış ve ikinci fıkrası aşağıdaki şekilde değıştirilmiştir.

Milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlakın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak, usulüne göre verilmiş hakim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin üstü, özel kağıtları ve eşyası aranmaz

ve bunlara el konulamaz. Yetkili merciin kararı yirmidört saat içinde görevli hakimın onayına sunulur. Hakim, kararını el koymadan itibaren kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, el koyma kendiliğinden kalkar.

14- Konut Dokunulmazlığı Kuvvetlendirildi

Anayasa m. 21: “Kanunun açıkça gösterdiği hallerde, hakim kararı ile konut dokunulmazlığı ihlal edilebiliyor” hükmü bulunuyordu. Bundan böyle güvenlik güçleri konutlara ancak yazılı emir ile girecek ve bu emir 48 saat içinde hakim kararına dönüştürülecek.

MADDE 6.- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 21 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 21.- Kimsenin konutuna dokunulamaz. Milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlakın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hakim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin konutuna girilemez, arama yapılamaz ve buradaki eşyaya el konulamaz. Yetkili merciin kararı yirmidört saat içinde görevli hakimın onayına sunulur. Hakim, kararını el koymadan itibaren kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, el koyma kendiliğinden kalkar

15- Haberleşme Hürriyeti Genişledi

Anayasa m. 22: Eskiden kanunun açıkça gösterdiği hallerde, hakim kararı ile telefonlar dinlenebiliyordu. Anayasa metninde yer alan yeni düzenlemede, “Millî güvenlik, kamu düzeni” gibi vurgulamalarla bu sınır daraltılıyor ve bu durumlar dışında haberleşme hürriyetine müdahale edilemiyor.

MADDE 22.- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 22 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 22.- Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır.

Milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlakın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hakim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; haberleşme engellenemez ve gizliliğine dokunulamaz. Yetkili merciin kararı yirmidört saat içinde görevli hakimın onayına sunulur. Hakim, kararını kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, karar kendiliğinden kalkar.

İstisnaların uygulanacağı kamu kurum ve kuruluşları kanunda belirtilir.

16- Seyahat Hürriyeti Genişledi

Anayasa m. 23: Vatandaşın, yurt dışına çıkma hürriyeti, ülkenin ekonomik durumu gerekçe gösterilerek yasaklanabiliyordu. Artık seyahat özgürlüğü, “Ülkenin ekonomik durumu” gerekçesiyle sınırlandırılmayacak.

MADDE 8.- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 23 üncü maddesinin beşinci fıkrasında geçen “ülkenin ekonomik durumu” ibaresi madde metninden çıkarılmıştır.

17- Haber Alma Özgürlüğü Genişledi

Anayasa m. 31: “Halkın haber alma özgürlüğü, bazı genel sınırlamalarla engellenebilir” deniyordu. Artık genişledi. Zira m. 13’te yer alan genel sınırlama nedenleri kalktı. Madde: “Halkın haber alma özgürlüğü ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, genel ahlak ve sağlığın korunması gerekçesiyle kanunla sınırlanabilecek” diye değişti.

MADDE 11.- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 31 inci maddesinin ikinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Kanun, milli güvenlik, kamu düzeni, genel ahlak ve sağlığın korunması sebepleri dışında, halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşmasını engelleyici kayıtlar koyamaz.

18- Eşler Arasında Eşitlik Esası, 7 No'lu Ek Protokol(M.5)'e Uyularak Getirildi

Anayasa m. 41: Madde değişti, aile reisliğinde kadın erkek eşitliği anayasaya girdi. Yeni hali şöyle: "Aile toplumun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır."

MADDE 17.- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 41 inci maddesinin birinci fıkrasına "ve eşler arasında eşitliğe dayanır." ibaresi eklenmiştir.

19- Yabancıya Dilekçe Hakkı

Anayasa m. 74: Karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla, artık Türkiye'de ikamet eden yabancılar da, şikayet dilekçesi verebilecek.

MADDE 26.- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 74 üncü maddesinin birinci fıkrasına "Vatandaşlar" ibaresinden sonra gelmek üzere "ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye'de ikamet eden yabancılar"; ikinci fıkrasına, "sonucu" ibaresinden sonra gelmek üzere "gecikmeksizin" ibaresi eklenmiştir.

20- 12 Eylülle Dava Hakkı ile Hak Arama Hürriyetine konan sınırlamalardan biri kaldırıldı

Geçici 15. Madde: 12 Eylül Döneminde alınan kararlar ile çıkarılan KHK, yasaların, Anayasaya aykırılığı iddiası ile dava açılabilir. Bu değişiklik ise, Anayasanın 36. Maddesindeki Hak Arama Hürriyetinin kapsamını genişletmektedir.

MADDE 34.- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının geçici 15. Maddesinin son fıkrası madde metninden çıkartılmıştır.

GEÇİCİ MADDE- A) Bu kanunun 24 üncü maddesi ile Anayasanın 67 inci maddesine son fıkra olarak eklenen hüküm bu kanunun yürürlüğe girmesinden sonra yapılacak ilk genel seçimde uygulanmaz.

B) Bu kanunun 28 inci maddesi ile Anayasanın 87 inci maddesinde yapılan değişiklik, bu kanunun yürürlük tarihinden önce, Anayasanın 14 üncü maddesindeki fiilleri işleyenler hakkında uygulanmaz.

21- Kamulaştırma Bedeli ile artırım bedeli nakden ve peşin ödenecek

Anayasa m. 46: “Kamulaştırma bedeli ile kesin hükme bağlanan artırım bedeli nakden ve peşin ödenecek” diye değişti.

MADDE 18.- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 46 ıncı maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 46.- Devlet ve kamu tüzel kişileri; kamu yararının gerektirdiği hallerde, gerçek karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların tamamını veya bir kısmını, kanunla gösterilen esas ve usullere göre, kamulaştırmaya ve bunlar üzerinde idari irtifaklar kurmaya yetkilidir.

Kamulaştırma bedeli ile kesin hükme bağlanan artırım bedeli nakden ve peşin olarak ödenir. Ancak, tarım reformunun uygulanması, büyük enerji ve sulama projeleri ile iskan projelerinin gerçekleştirilmesi, yeni ormanların yetiştirilmesi, kıyıların korunması ve turizm amacıyla kamulaştırılan toprakların bedellerinin ödenme şekli kanunla gösterilir. Kanunun taksitle ödemeyi öngörebileceği bu hallerde, taksitlendirme süresi beş yılı aşamaz; bu takdirde taksitler eşit olarak ödenir.

Kamulaştırılan topraktan, o toprağı doğrudan doğruya işleten küçük çiftçiye ait olanlarının bedeli, her halde peşin ödenir.

İkinci fıkrada öngörülen taksitlendirmelerde ve herhangi bir sebeple ödenmemiş kamulaştırma bedellerinde kamu alacakları için öngörülen en yüksek faiz uygulanır.

22- İşsizleri Koruma

Anayasa m. 49: maddenin ikinci fıkrası “Devlet sadece çalışanları değil, işsizleri korumakla yükümlü olacak diye değişti, böylece işsizler de anayasal korumaya alındı.

MADDE 19.- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 49 uncu maddesinin ikinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiş ve üçüncü fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır.

Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları ve işsizleri korumak, çalışmayı desteklemek ve işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak ve çalışma barışını sağlamak için gerekli tedbirleri alır.

23- Sendika Kurma Zorlaştı

Anayasa m. 51: Maddenin eski ve yeni şekillerinin karşılaştırılmasından anlaşılacağı üzere sendika kurmanın önündeki bürokratik engeller kaldırıldı. Sendika kapatılması zorlaştırıldı.

MADDE 20.- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 51 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 51.- Çalışanlar ve işverenler, üyelerinin çalışma ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için önceden izin almaksızın sendikalar ve üst kuruluşlar kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten serbestçe çekilme haklarına sahiptir. Hiç kimse bir sendikaya üye olmaya ya da üyelikten ayrılmaya zorlanamaz.

Sendika kurma hakkı ancak, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlak ile başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabilir.

Sendika kurma hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

Aynı zamanda ve aynı iş kolunda birden fazla sendikaya üye olunamaz.

İşçi niteliği taşımayan kamu görevlilerinin bu alandaki haklarının kapsam, istisna ve sınırları gördükleri hizmetin niteliğine uygun olarak kanunla düzenlenir.

Sendika ve üst kuruluşlarının tüzükleri, yönetim ve işleyişleri, Cumhuriyetin temel niteliklerine ve demokrasi esaslarına aykırı olamaz.

24- Asgari Ücretin tespitinde geçim şartları da gözetilecek

Anayasa m. 55: Asgari ücrette artık, "Çalışanların geçim şartları" da gözönünde bulundurulacak.

MADDE 21.- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 55 inci maddesinin son fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Asgari ücretin tespitinde çalışanların geçim şartları ile ülkenin ekonomik durumu da göz önünde bulundurulur.

25- Sosyal Devletin Öncelikleri de Gözetilecek

Anayasa m. 65: Devlet, ekonomik ve sosyal alanlardaki görevini yerine getirirken, bundan böyle, sadece "Ekonomik istikrarın korunmasını" değil, "Sosyal Devletin önceliklerini de" gözeticek.

MADDE 22.- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 65 inci maddesi kenar başlığı ile birlikte, aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

XIII. Devletin iktisadi ve sosyal ödevlerinin sınırları.

Madde 65.- Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.

26- m.66/II İkinci Cümledeki Çelişki Kaldırıldı

Anayasa m. 66: Artık yabancı babadan ve Türk anneden doğan çocuk da, Türk vatandaşı sayılacak.

MADDE 23.- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 66 inci maddesinin ikinci fıkrasının ikinci cümlesi madde metninden çıkarılmıştır.

27- Taksirli Suçtan Mahkuma Oy Hakkı

Anayasa m. 67: Hükümlüler oy kullanamıyordu, değişiklikle taksirli suçlardan hüküm giyenlere oy kullanma hakkı verildi.

MADDE 24.- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 67 inci maddesinin beşinci fıkrasına “askeri öğrenciler,” ibaresinden sonra gelmek üzere “taksirli suçlardan hüküm giyenler hariç” ibaresi eklenmiş ve “bulunan tutukluların seçme haklarını kullanmalarında,” ibaresi “oy kullanımı ve” şeklinde değiştirilmiş ve maddeye aşağıdaki son madde eklenmiştir.

Seçim kanunlarında yapılan değişiklikler, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde yapılacak seçimlerde uygulanmaz.

Tebliğime son verirken, gerçekleştirilen bütün Anayasa değişikliklerinin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ek protokoller ile beraber, Türkiye'nin Laik ve Demokratik Cumhuriyeti, Üniter Devlet ve Millî Birliği koruma gereğini de göz önünde tutması, kısaca Anayasanın 5. Maddesinde sayılan Devletin Temel amaçları ve görevlerini de gözeten uyum yasaları ile biran önce, hayata geçirilmesi gereğinin önemini bir kere daha vurgulamak istiyorum.